

премошћење

Махмуд Дарвиш

ПИШИ!

ВИДИМ ШТА ХОЋУ

1

Видим од поља шта хоћу... добро видим
Потоке жита ветар чешља, склапам очи:
Ова варка води до Нахаванда
И овај мир води азуру

2

Видим од мора шта хоћу... добро видим
На заласку галебова траку, склапам очи:
Ово нестајање води до Андалузије
Ово једро – молитва голубова за мене ...

3

Видим од ноћи шта хоћу... добро видим
Крајеве тог дугог хола на улазу једног града
Бацићу свеску у уличној кафани и посадити
Ову одсутност на клупу једног брода

4

Видим од душе шта хоћу: лице камена очеша га муња,
Земљо зелена... ој, зелена земљо моје душе
Зар не бејаш дете што се игра уз бунара ивице?
Још се играм...
Овај простор ми је двориште где витлам каменице

5

Видим од мира шта хоћу... добро видим
Траву, поток и јелена... склапам очи:
Тај ми јелен уснуо на руци а ловац
Крај деце на једном месту у мојој причи

6

Видим од рата шта хоћу... добро видим
Мишице дедова извор у камену зеленом запречиле
Очеви воду наслеђују ал је у наследство не дају,
Склапам очи:
Земља у мојој шаци мојом је шаком и настала

7

Од затвора видим шта хоћу: његовог цветања дане
што прођоше овуда да укажу на двојицу у мени
На једној клупи у врту, склапам очи:
Како је пространа земља! И како лепа кроз уши иглене

8

Видим од сјаја шта хоћу... добро видим
Ланце поља прсле у растињу, браво!
У песми бадема белица сипа над димом села
Ко голуби... с њима хлеб чељади наше делимо на два дела

9

Видим од љубави шта хоћу... добро видим
Педесет гитара уздише и коњи лако плешу
И рој пчела сиса дивљи дуд, склапам очи
Да видим иза овог напуштеног места сенку нашу

10

Видим од смрти шта хоћу... ја волим, пуцају ми груди
Искаче из њих бели ирвас и понад облака језди
На бескрајном једном облачку лети и кружи у вечној плавети...
И зато ме не одвраћајте од смрти и не водите натраг, од земље звезди

11

Од крви видим шта хоћу: ја сам видео убијеног
Разговара с убицом чији му је метак срце осветлио
Само ћеш се мене одсад сећати. Грешком сам те убио
Никог се другог нећеш моћи сетити... ни ружу с пролећа носити

12

Од театра апсурда видим шта хоћу: звери
Судије, капа императора, овог доба маске
Боја старог неба, дворска плесачица, анархија војске
Заборавам све и сећам се само жртве иза завесе...

13

Видим од поезије шта хоћу: некад би песнике што су гинули
Миртом пратили и песми њиховој се здрави враћали...
Али у добу биоскопа, магазина, бучања, песме им засипамо
У смеху прахом...
А онда их по повратку пред вратима затичемо...

14

У зору видим од зоре шта хоћу... добро видим
Народи трагају за хлебом у хлебу других народâ
То је хлеб што нас чупа из свиле дремежа, из памука сновâ
Из зрна жита јавља ли се зора живота... и зора ратовâ?

15

Видим од људи шта хоћу: жељу да чезну
За било чим. Њихово оклевање у ходу до посла
И журбу својима на повратку потом...
Њихову потребу ујутру за поздравом...

Ова песма је већ сврстана истоименом збирком у „париски период”. За њу сам песник каже да је њоме почео трагање за чистом поезијом. Писана је у форми рубаије¹. На почетку сваке строфе песник понавља „видим шта хоћу” као уводни напев карактеристичан за старију (усмену) поезију што представља нарочити организациони принцип песме, премрежене различитим врстама понављања. Сам врхунац представља семантичко понављање згуснутог искуства – свест.

Читава збирка, са истим насловом *Видим шта хоћу*, представља почетак песниковог бављења историјом у поезији или, тачније, новим читањем историје, пре свега Блиског истока и библијског тла, а онда и других цивилизација, већма оних које су доживеле усуд затирања каквом одолева његов народ. Отуд богатство тропима, богатство знацима и алузијама који шире читање

песме и на звучну основу симфонично надограђују слике. Тако су употребљене речи Нахаванд², Андалузија³, браћа⁴, иглене уши⁵, наследство, смрт оног коме пуцају груди од љубави⁶, убијени и убица, театар апсурда...

¹ Арапски четворостих, писан у различитим метрима, где се први, други и четврти стих римују. Песма и у оригиналу одступа од овог класичног обрасца риме, али се и даље сматра писаном у форми рубаије.

² Стари персијски град, у коме се 642. године одиграла одлучујућа битка када је арапска војска поразила сасанидску и завладала великом Персијом. Од моћних арапских калифата који беху стигли до Самарканда данас је остала само историја – прича (немачки језик згодно изједначава ове појмове), за песника фатаморгана. Ова реч, у исто време, у класичној арапској и персијској музици означава и врсту хармоније, тоналитета, у којој се, иначе, често компонује музика на стихове Махмуда Дарвиша.

³ Прогон Арапа из Андалузије представљен је као прогон из раја, као што је песников народ прогнан из Палестине. (Андалузија којом су Арапи владали осам векова (711-1492) била је центар арапског средњег века, културно и уметнички изузетно жив и богат. Ту се први пут у арапској поезији појављује права строфа као и утицај народне поезије. Под утицајем једне од лирских форми која се овде развила касније ће настати трубадурска лирска поезија. Ова чиста, платонска љубав у Арапа је позната под називом *узријиска*, према племену Бану Узра, коју је опевао Хајнрих Хајне, препевао Шантић а популарном учинио Џони Штулић певајући о онима „Што умиру када љубе“.)

⁴ Под браћом се овде подразумевају остали Арапи о чијој одсутности или наопаком ангажовању Дарвиш говори и другде а нарочито у песми „Ја сам Јосиф, оче“.

⁵ Алузија на Христове речи (Матеј, 19:24).

⁶ Реч је о самоубилачким нападима. Песник је више пута, нарочито после 11. септембра, говорио јавно да ништа не оправдава нападе на цивиле као и да напади бомбаша самоубица не изражавају културу смрти већ очај у окупацији, безнадежност и, отуд, трагичност оваквих поступака.

ЈА САМ ЈОСИФ, ОЧЕ

Ја сам Јосиф, оче.
Оче, браћа ме моја не воле
И не желе ме међу собом, оче.

Дижу се на ме речима и камењем
Желе да умрем е да ме похвале
А врата твога дома су ми затворили
И са њиве ме прогнали
И затровали грожђе моје, оче
И сломили ми играчке, оче.

Кад би наишао поветарац
И мојом се косом поиграо,
Завидели би и беснели на мене
И беснели на тебе.
Та шта сам им ја то учинио, оче?
Слетали ми лептири на раме,
Повијало се ка мени класје,
Долетале ми птице на дланове
Та шта сам то ја учинио, оче?

Зашто ја?

Ти си ме назвао Јосифом,
Они ме бацише у јаму а рекоше
Да су вуци;
Милоснији су вуци од моје браће ...
Оче мој! Јесам ли коме згрешио
Кад рекох да сам видео
Једанаест планета и Сунце и Месец
Видео их где ми се клањају?

Ко је Јосиф у овој песми и ко су његова браћа, до данас није јавно изречено. Махмуд Дарвиш на све претпоставке својих саговорника одговара са „можда”. Мотив је могао бити преузет из Књиге постања као и из Кур`ана у који је ова прича пренета. У песми, међутим, није испричана прича о Јосифу у целости, већ само један њен аспект – став Јосифове браће према њему и Јосифово осећање као последица тога односа. Треба имати у виду и дешавања на Блиском истоку¹ непосредно пре штампања ове песме² која су очигледно под-

стакла Дарвиша на поновно читање прошлости и болну свест о томе да палестински народ, као залог, непрестано страда у ратовима које воде други – браћа! О „братској” политици Арапа према Палестини и други су се стиховима оглашавали³ и за то платили затвором или прогонством. Ваља обратити пажњу на значење имена Јосиф (Господ ће увећати и додати) које је песник супротставио сталном умањивању и одузимању од палестинског народа. Искористивши ову дирљиву причу да каже шта је имао, Дарвиш је, можда неосетно, изразио једно људско искуство које се понавља са сваким човеком, од старозаветног Јосифа до времена нашег. Ипак остаје још по која поетска тајна. Како ли је песник тумачио Јосифов сан?

¹ Ширење арапско-израелског рата у Либан и атмосфера по којој је уследила прва интифада (устанак) на Израел.

² Песма је објављена 1986. у збирци *Мање ружа*.

³ О одговорности Арапа за све гори положај Палестинаца и политизацију њихове борбе за опстанак писали су између осталих ирачки песник Музафар ал-Наваб и сиријски песник Низар Кабани.

ПИШИ, ЈА САМ АРАПИН

Пиши! Ја сам Арапин
Број исправе педесет хиљада
И деце имам осморо
И после лета ће девето!
И је л те љути то?
Пиши!
Ја сам Арапин
Радим у каменолому
Са мученицима
И осморо деце имам
Вадим им
Одело и комад хлеба
И свеску
Из стенâ
И не молим за милостињу
Пред твојим вратима
И не падам на плочник
Прага твог
И је л те љути то?
Пиши!
Ја сам Арапин
Ја сам име без титулâ
Стрпљив
У земљи где све живо
Кључа од гнева
Корени моји су пуштени
Пре рођења времена
И пре отпочињања година
Пре чемпреса и маслина
Пре надирања трава...
Отац ми је од рода плуга
Не nobl, господа
И деда ми беше сељак
Без племенитог порекла и рода!
Учио ме висини сунца
Пре читања књига
Мој је дом чуварска колиба
Од грања и прућа
Ја сам име без титула...
И је л ти по вољи моја кућа?

Пиши!
 Ја сам Арапин
 Боја косе – гарава
 Боја очију – кафена
 Одлике:
 На глави игалом везана куфија¹
 Шака јака к’о стена
 Озледи оног ко је дира
 Моја адреса:
 Ја сам из села једног
 Забаченог и заборављеног
 Чије су улице без имена
 И сви његови људи
 На њиви и каменолому
 Је л те то љути?
 Пиши
 Ја сам Арапин
 Отео си лозе мојих дедова
 И земљу коју сам орао
 Ја и сва моја деца
 И ниси оставио
 Ни унуцима мојим
 До стена ових
 Па хоће ли узети и њих
 Ваша влада к’о што причају?!
 Дакле!
 Пиши...у вр’ прве стране
 Ја не мрзим људе
 И никога не нападам
 Али будем ли гладан
 Јешћу месо узурпатора
 Пази... пази се... моје глади
 И да се ЈА не наљутим!!

Ово је најважнија међу раним Дарвишовим песмама². За многе Палестинце остала је непревазиђена. Довикивали би на поетским вечерима да не треба ни једну другу песму да говори до њу и сваки пут би је једнако снажно доживели. Настала је сасвим случајно, једне прилике када је Дарвиш пошао да извади личну карту код израелских власти. Службеник га је тада упитао за име, доб, националност... „Арапин”, рекао је Дарвиш а службеник је, чинило се с негодовањем, поновио питање. Он још одлучније понови: „Пиши, ја сам Арапин!” Иако је дијалог текао на хебрејском, ритам тог одговора је оставао добар звук и Дарвиш је на повратку кући, у аутобусу, на парчету папи-

ра, узео да записује редове који су личили на тај формулар са његовим личним подацима, али су се његове особине претвориле у заједничке, арапске, и свеле на све оно што је, у ствари, иритирало израелски менталитет. На брзину написана, у тезама, како каже песник, ова „белешка” је остала на оном парчету папира све до фестивала поезије у Назарету на који је Дарвиш био позван да учествује с једном песмом. Будући млад, још дечачког изгледа, публици је био интересантан па су тражили да каже још коју песму. Он се онда машио за џеп и извадио оно парче папира и стао да говори. На његово запрепашћење, као да је читавим простором прошла струја, публика је остала без даха и тражила да понови песму још три пута! То је, дакле, било једно просто пригушено осећање које је млади Дарвиш викнуо из свег гласа и које га је упознало с Палестинцима лично.

¹ Куфија је препознатљива арапска марама коју носе мушкарци, обично бела или карирана, а причвршћена је игалом, црном врпцом.

² Објављена је 1964. у збирци *Лишће маслине*.

РИТА И ПУШКА

Између Рите и мојих очију... пушка
А ко Риту познаје
Тај се сагиње
И моли божанству у меденим очима!
Ја сам пољубио Риту
Када је млада била
И сећам се како се привила
Уза ме у покрила
Ми руку најслађа плетеница
Сећам се Рите
К'о што се птице сећају потока
Ах... Рита
Међу нама је птица
Милион и једна слика
И безброј састанака
... У све је то опалила пушка!
Име Рита је било празник
На мојим уснама
Тело Рите је било свадба
У мојим венама
Ја сам у Рити нестао
Две године
Она је на мојој руци
спавала две године
И на најслађу чашу смо се заклели
И изгорели
У вину усана
И два пута родили!
Ах... Рита
Шта је очи твоје
Одвукло од мојих
До два мала сна
И облака медених
... Пре пушке ове!
Било је, јој, што је било
Ој, ноћна тишино
Мој је месец далеко
У јутро отишао
У меденим очима ...
А град је збрисао
Све који су певали

И Риту...
Између Рите и мојих очију
Пушка...

Ово је једна од кључних љубавних песама Махмуда Дарвиша јер ће се име Рита, овде први пут поменуто, јављати још много пута у његовој поезији. Судећи по ретким изјавама којима је песник начео тајну, Рита је заиста постојала. „То је једна јеврејска девојка коју сам заволео и која ми је била све”, рекао је Дарвиш на једној од песничких вечери на инсистирање радознале публике. „Била је привржена својој јеврејској вери. Погинула је и ја сам одлазио на њен гроб... Била је све у животу Махмуда Дарвиша.”

Потом су се у Рити настаниле многе жене и то је име постало заједничко. По учесталости његовог појављивања мери се песников однос према оном Другом (Израелу) – од блискости до потпуне одаљености и разочарења. Блискост је, на жалост, једино могућа на личном плану, међу појединцима којима су и посвећене дирљиве, саосећајне Дарвишове песме, адресиране на израелског војника, јер колико је Арапа било очарано неком Јеврејком или би ставило руку у ватру за једног Јеврејина.¹ Исто тако, песме које преливају горчином, разочарањем и непријатељством увек су писане о колективном Ја и колективном Другом.²

Ова загонетна девојка, попут *Јелене, жене које нема*, васкрсавала је међу Дарвишовим стиховима, ту и тамо, као нека омиљена метафора, све до скоро када је песник престао да је помиње да се ова прва песма о њој не би претворила у љубавну „Пиши, ја сам Арапин” и од понављања била избрисана. Објављена је 1967. у збирци *Последња ноћ*.

¹ Таква је позната песма „Војник сања беле љиљане”: .../ На широком челу беше му широка круна/ и груди без ордења/ јер није савладао убијања...”

² Једна оваква песма је узбуркала израелску јавност и сматрана је директним атаком на Израел, „Пролазници међу пролазним речима”: / „Ви што између пролазних речи пролазите/ купите своја имена и одлазите/..”

МАХМУД ДАРВИШ, палестински песник, рођен је 1942. у галилејском селу Бирва за време британског мандата у Палестини. Као дечак је окусио изгнанство на које се до данас није привикао и које је у њему рано пробудило песнички дар.

Прву збирку је објавио 1960. (*Пишице без крила*), а већ трећом из 1966. (*Љубавник из Палестине*) стиче славу широм арапског света где га називају „песник палестинског отпора” јер се по први пут јавља песнички глас који ослобађа њихове уздахе и отеловљује њихове жудње и наде. Стихови из ове његове такозване прве фазе су младалачки храбри, јасни и директни, као у чувеним стиховима упућеним израелском војнику: „Пиши! Ја сам Арапин”.

Највећи број његових песама посвећен је Палестини. Чак и када су љубавне, лик вољене драге у њима се трансформише у вољену отаџбину са којом је растајање прогонством и смрћу и сво болно искуство описано као трагичан љубавни доживљај. О овом посебном односу песника са својом земљом говоре стихови:

*Ах, рано моја својежлава
Није кофер моја отаџбина
И ја нисам њујиник
Ја сам љубавник
А земља ми је грађана!¹*

Као младић јој се обраћа бурно и страствено, суманут од бола због изгубљене слободе. По одласку у Париз, међутим, физички одвојен од земље са којом је готово поистовећен, сву ту буру осећања прелази барком поезије и стиже на копно помирења и љубави. Ова промена се чита већ у збирци из 1986. (*Мање ружа*) да би се сасвим јасно показала у збиркама (*Видим ишћа хоћу*, 1990), (*Једанаест иланеја*, 1992) и (*Зашто си коња оставио самог*, 1995).

У овом такозваном париском периоду први пут се у Дарвишевој поезији појављују мит и историја као богати реторички инструменти ради сталног позивања Другог (Израела) на дијалог. Овај је позив готово изазов у неуморном ишчитавању Старог завета који песник не зове туђим јер, како каже за себе, нема чист арапски идентитет, већ је резултат мешавине цивилизација из прошлости Палестине. У Дарвишевој поезији Палестина се јавља као стална метафора за изгубљени рај и искорењеност бића. Најбољу критику ове поезије изрекао је Едвард Саид: „Дарвишева поезија је епски покушај да се трансформише лирика губитка у бесконачно одлагану драму повратка”.

Махмуд Дарвиш је чувен по музици своје поезије, по њеној симфоничној структури и због тога омиљен говорник међу љубитељима арапске поезије нарочито имајући у виду склоност Арапа ка слушању поезије далеко више него ка њеном читању. Будући да превођење поезије у великој мери јесте претакане њене музике из суда једног у суд другог језика, жеља је преводиоца да ове песме, преточене у српски језик, дају чист звук као на своме изворишту и да се при том излије и нешто од нахаванда, старог звука Блиског истока који се толико пута складано са Дарвишовом поезијом.

Овај одабир од четири песме је настао спонтано, из жеље да песме зазвуче на српском језику. Поред тога што су прави „хитови” (осим последње) у арапским домовима, свака од њих представља посебан период у песниковом стваралаштву, јасно одељен временски, стилски и тематски.

До сада је код нас Дарвишова поезија објављивана у оквиру две збирке о поезији Палестине² и једне збирке Дарвишових песама.³ Недавно је поводом проглашења Махмуда Дарвиша за добитника награде „Златни венац” у *Полиџиши* објављен превод песме „Мајка.”⁴

Дело овог песника, једног од најпревођенијих и најрадије читаних и слушаних међу Арапима и познаваоцима арапског језика, могло би да да добар увид у карактеристике и развојни пут једне од главних линија модерног арапског песништва. Можда се после тридесетак збирки поезије нека од његових песама наизуст ишчита у једном од превода на српски јазик. Довољно је да ово буде наговештај.⁵

Превела с арајско̄ и белешке сачинила ТАТЈАНА БОТИЋ

¹ Из песме „Једна палестинска рана”, објављене 1970. у збирци *Моја грађа усџаје из сна*.

² *Савремена џоезија Палесџине*, прир. и стихове превели Раде Божовић и Есад Дураковић, Багдала, Крушевац, 1979; *Поезија Палесџине*, избор и превод Раде Божовић, Народна књига, АЛФА, Београд, 2002.

³ Махмуд Дарвиш: *Оџџори*, избор и превод Есад Дураковић, Крушевац, Багдала, 1984.

⁴ Политика (Култ. додатак), 24. феб. 2007, стр. 9. Ова Дарвишова песма је стекла највећу популарност, делом захваљујући и њеној певаној верзији коју је, као и многе друге његове песме, компоновао и извео познати либански композитор и певач Марсел Халифа.

⁵ „Циљ оних који преносе поезију из једног језика у други није да читаоцима дају њену праву слику. Циљ мора бити да се читаоцима да наговештај о поезији и да се поведу они који имају времена и способности да се упознају са њом и да је пију са извора.” Таха Хусеин у: *Modern Literature in the Near and Middle East 1850-1970*, ed. by Robin Ostle, Routledge, London and New York, 1991.